

I. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 378.37:477.015.31

Бованенко О.О.

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО- ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано наукові підходи вітчизняних та зарубіжних авторів до визначення художньо-естетичної культури. Здійснено систематизацію підходів до визначення сутності декоративно-прикладного мистецтва. Охарактеризовано декоративно-прикладну діяльність як чинник виховання художньо-естетичної культури особистості студента. Визначено педагогічний потенціал та виховні можливості декоративно-прикладного мистецтва. Деталізовано підходи до характеристики декоративно-прикладного мистецтва як автентичного, народного. Надано характеристику видів декоративно-прикладного мистецтва та визначено специфіку їх впливів на виховання художньо-естетичної культури особистості.

Ключові слова: художньо-естетична культура особистості, художньо-естетичне виховання, декоративно-прикладне мистецтво, види декоративно-прикладного мистецтва, народне мистецтво, виховні можливості декоративно-прикладного мистецтва.

На сучасному етапі розвитку системи діяльності закладів освіти в центрі уваги має постати реалізація завдань гуманізації освіти. Особливої значущості при цьому набувають засоби художньої освіти та естетичного виховання особистості, виховання художньо-естетичної культури молодих громадян нашої країни.

Проблему виховання художньо-естетичної культури особистості деталізовано в наукових дослідженнях у таких аспектах: філософія мистецької діяльності (І. Зязюн, О. Михайличенко, Г. Падалко, та ін.); формування естетичної культури особистості (М. Каган, С. Миропольська, С. Русова); роль естетичного виховання в процесі становлення особистості (І. Бех, В. Лозова, О. Семашко та ін.); реалізація художньо-естетичного досвіду в творчій діяльності (О. Рубан, О. Рудницька, Р. Ткач та ін.).

У даних дослідженнях прослідковується думка, що процес виховання художньо-естетичної культури – надзвичайно складний та багатофакторний. Серед факторів виховання художньо-естетичної культури помітну роль відіграє декоративно-прикладне мистецтво як специфічна сфера творчої художньо-трудова діяльності, що має різномірні й неоднозначні зв'язки з багатьма аспектами суспільного життя.

Проте незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, присвячених вихованню художньої та естетичної культури дітей та молоді існують протиріччя між: вимогами суспільства до формування культурно досконалої особистості та реальним станом сформованості художньо-естетичної культури дітей та молоді; вимогами до рівня вихованості художньо-естетичної культури дітей та молоді та недостатньо дієвими механізмами реалізації цього завдання в навчально-виховній роботі сучасних закладів освіти; потребою щодо оволодіння техніками та прийомами декоративно-прикладної діяльності та відсутністю необхідних змістовно-технологічного забезпечення даного процесу в практиці закладів освіти.

Саме тому *метою нашої статті* є систематизація підходів до визначення сутності та здійснення характеристики декоративно-прикладного мистецтва як чинника виховання художньо-естетичної культури особистості.

Аналіз наукових підходів дозволив нам узагальнити розуміння художньо-естетичної культури як системи соціальних та особистих цінностей, які, своєю чергою, становлять зміст виховання [2].

Нами було встановлено, що виховання художньо-естетичної культури більшістю дослідників (О. Голінська, В. Кириленко, Л. Оршанський, І. Рябець та ін.) пов'язується із сферами діяльності суб'єктів даного процесу та середовищем, в якому він здійснюється.

Саме декоративно-прикладне мистецтво покликане задовольнити одну з найвищих потреб людини – художню, що реалізовується в естетичному переосмисленні та художньому втіленні дійсності, що інтегрує інтелектуальні, естетичні та моральні потреби особистості [5].

Декоративно-прикладне мистецтво (з лат. *deco* – прикрашаю) – це галузь декоративного мистецтва, що спрямована на створення художніх виробів, що характеризуються декоративною образністю й практичним використанням у побуті [1].

Народне декоративно-прикладне мистецтво є однією з форм суспільної свідомості і суспільної діяльності. Воно зародилося в первісному суспільстві, коли людина жила в умовах родового ладу, а засоби до існування добувала примітивними знаряддями. Тоді вся діяльність могла бути тільки колективною. Відсутність складних трудових операцій призводила до того, що всі члени колективу мали одні й ті ж обов'язки, опановували одні й ті ж трудові навички.

Народне образотворче і декоративне мистецтво своїми коренями сягає глибокої давнини. Воно нерозривно поєднане з магічно-обрядовою і господарською діяльністю людини. Саме тому твори народного мистецтва містять як духовні, так і матеріальні ознаки. Між звичайними побутовими предметами з дерева, глини, каменя та інших матеріалів і предметами – творами народного мистецтва не існує чіткої межі.

Найчастіше для визначення сутності декоративно-прикладного мистецтва вживається назва - народне мистецтво. Воно виникало у процесі трудової діяльності народу і нерозривно пов'язане з його життям і побутом.

На всіх етапах історичного розвитку твори народного мистецтва, залишаючись невід'ємною частиною матеріальної культури, водночас є важливою

галуззю духовної культури народу. Основи художнього, духовного, естетичного невіддільні від утилітарного, єдність обґрунтовує глибоку життєву правду народного мистецтва.

Визначають такі види декоративно-прикладного мистецтва, як: художнє деревообробництво, художня обробка каменю, художня обробка шкіри і рогу, художня кераміка, художнє скло, художнє плетіння, в'язання, художнє ткацтво, килимарство, вишивка, мереживо, виготовлення виробів з бісеру, емалі, а також меблів, посуду, хатніх прикрас, іграшок, одягу, ювелірних виробів.

Між прикладною і декоративною гамою є проміжна декоративно-прикладна, що поєднує в собі ужиткові і функціональні якості об'єднано-просторової конструкції та художні експресії відповідного декору.

Сьогодні декоративне мистецтво - складне, багатогранне художнє явище. Воно розвивається в таких галузях, як народне традиційне (зокрема, народні художні промисли), професійне мистецтво і самодіяльна творчість. Народне декоративно-прикладне мистецтво живе на основі спадковості традицій і розвивається в історичній послідовності як колективна художня діяльність. Воно має глибинні зв'язки з історичним минулим, ніколи не розриває ланцюжка локальних і загальних законів, які передаються з покоління в покоління, збагачуються новими елементами.

Твори декоративно-прикладного мистецтва відображають глибинний потенціал культури нації. Вони є носіями спадкових традицій і віддзеркалюють ті соціально-економічні та культурні зміни, що відображаються в житті народу в процесі його історичного розвитку [4].

Першим дослідником наукового призначення декоративно-прикладного мистецтва вважають А. Мілера, який звернув увагу на значимість орнаментів та визначив їх як невід'ємну складову прикладного мистецтва [7]. Наукове визначення декоративно-прикладного мистецтва полягає у пізнанні виду образотворчого мистецтва та освоєння прикрашання предметів повсякденного побуту. Зародження даного наукового напрямку в Україні асоціюється з роботами таких дослідників, як: В. Широцький, Д. Щербаківський (друга половина ХІХ століття) [6].

Вироби декоративно-прикладного мистецтва поряд з витворами інших видів мистецтв (архітектура, графіка, дизайн, скульптура тощо) художньо збагачують життя людей, стають джерелом естетичного розвитку. Декоративно-прикладне мистецтво збагачує світогляд людей через найбільш масштабні уявлення, відображає модель світу, в якій зберігаються і розвиваються конкретні композиційні та структурні побудови мотивів, сюжетів.

Декоративно-прикладне мистецтво – це, з одного боку, вид художньо-трудової діяльності з виготовлення і художнього оздоблення ручним чи частково машинним способом побутових речей, що мають не лише утилітарне, а передовсім естетичне призначення, з іншого - результат творчої праці особистості, втілений у довершеному художньому творі. Його визначальними рисами є колективний характер творчості та спадковість багатовікових традицій [5].

Таку особливість декоративно-прикладного мистецтва, як єдність художньої форми і практичного призначення виробу, що кореспондується через побудову речей відповідно до властивостей і можливостей матеріалу; зв'язок художньої форми з технологічними способами її обробки, відзначає О. Голінська. Авторка наголошує, що єдність естетичного і утилітарного є основним принципом цього виду мистецтва. Разом з тим нерідко бувають випадки, коли та чи інша річ, яка в свій час мала певне практичне призначення, в подальшому поступово втрачала його, стаючи суто художнім твором [1].

Як зазначає С. Раппопорт, декоративно-прикладне мистецтво ґрунтується на давніх традиціях, особливо народної творчості, зберігає їх і розвиває, а також враховує досягнення сучасної техніки і технології, проектувальної та дизайнерської творчості [3].

Декоративно-прикладне мистецтво – національне за своєю природою, воно народжується з традицій, звичаїв, вірувань народу, безпосередньо наближене до виробничої діяльності та побуту людини, завжди йде поруч із соціальними подіями (святами, обрядами, ритуалами тощо). Народність декоративно-прикладного мистецтва виявляється у витворах, в основі яких лежать естетичні ідеали, що розкривають найпрогресивніші тенденції епохи, стильову єдність. І хоч вироби декоративно-прикладного мистецтва переважно випускаються художньою промисловістю, зокрема підприємствами художніх промислів, вони в значній мірі зберігають національні особливості.

Для всіх видів декоративно-прикладного мистецтва характерними є яскраво виражені специфічні особливості, технологічні способи обробки, техніки декорування, а метою – мистецьке відображення історичної практики пізнання й освоєння навколишньої дійсності, суспільного ладу і побуту. Та все ж головною цінністю декоративно-прикладного мистецтва є вплив на мислення особистості як інструмент пізнавальної діяльності, на комунікативні якості як шлях духовного й міжособистісного спілкування, на творчі здібності як основний засіб її самореалізації, на формування етнічної ідентичності як глибинної основи національної самосвідомості [5].

Водночас такі науковці, як: Г. Земпер, Я. Фельке, О. Некрасов, М. Каган поділяють декоративно-прикладне мистецтво на види за певним призначення (меблі, речі побутового призначення, одяг, взуття, прикраси тощо); за матеріалом (природні матеріали – текстиль, деревина, камінь; штучні та специфічні матеріали – кераміка, скло, метали та їх сплави, пластмаси тощо) [7].

Відповідно до матеріалів, що використовуються в процесі виготовлення, декоративно-прикладне мистецтво поділяють на такі види, як: художня обробка тканини (батик, шкіра), художня вишивка та гаптування, художнє в'язання, художнє мереживо, художнє ткацтво, художнє килимарство, художня бійка, художнє різблення, художнє випалювання, художнє плетіння, художня кераміка, художня обробка каменю, художнє скло, художнє гончарство, художнє ковальство, художнє литво, художнє гравіювання, художнє карбування, художня аплікація та витинанка, декоративний розпис, писанкарство, лялькарство, художнє бісероплетіння, флористика, скань (філігрань). Також ми вважали доречним додати до цього переліку приклади зарубіжних технік декоративно-

Нами визначено такі завдання декоративно-прикладної діяльності щодо виховання художньо-естетичної культури особистості:

- засвоєння національної й загальнолюдської культурної спадщини;
- виховання бережливого ставлення до традиційного народного мистецтва, усвідомлення власної причетності до художніх традицій свого народу та формування активної громадської позиції та патріотизму;
- формування навичок і прийомів роботи з матеріалом та інтерпретації мотивів і сюжетів;
- розвиток творчих умінь і здібностей, стимулювання творчої активності та стійкого інтересу до художньо-естетичної культури, потреби у створенні виробів не виключно з точки зору їх практичного використання, а й з урахуванням художньо-естетичної цінності такого виробу;
- підготовка до свідомої трудової діяльності, формування таких моральних якостей, як працелюбність, творчий підхід до праці.

Виходячи з вищенаведених тверджень ми виокремлюємо суттєвий аспект впливу декоративно-прикладної діяльності на виховання художньо-естетичної культури дітей та молоді, а саме: засвоєння національної й загальнолюдської культурної спадщини, через розуміння унікальності національних художньо-естетичних надбань; виховання поваги до культури власного народу, формування активної громадської позиції та високого рівня патріотизму.

Отже, застосування технік декоративно-прикладної діяльності у вихованні художньо-естетичної культури особистості є дієвим, оскільки:

- мистецтво є однією із складових у формуванні культури особистості;
- відбувається встановлення висококультурних взаємостосунків між педагогом та учнями;
- виховання дітей та молоді відбувається на кращих національних і світових взірцях культури і мистецтва;
- створюється сприятлива психологічна атмосфера в процесі навчально-виховної та трудової діяльності з використанням кращих мистецьких надбань.

Використана література:

1. Голінська О. Вплив декоративно-прикладного мистецтва на духовний розвиток особистості студента – Електронний ресурс: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1760>.
2. Кириленко В. Г., Голубєва М. О., Рябець І. В. Формування художньо-естетичної культури старшокласників на уроках української та зарубіжної літератури і в позаурочний час // *Наук. зап. НаУКМА. Сер. Пед., психол. науки та соц. робота.* 2009. Т. 97. С. 31-35.
3. Раппопорт С. Х. *Эстетическое творчество и мир вещей.* М.: Знание, 1987. 54 с.
4. Тхоржевський Д. О. *Українські народні ремесла / Д. О. Тхоржевський // Трудова підготовка в закладах освіти.* 2000. № 2. С. 25–36.

5. Формування художньої культури особистості вчителя у контексті глобалізації / Л. Оршанський, Г. Доліновська // Молодь і ринок. 2010. № 6. С. 22-26.

6. Ходак І. Данило Щербаківський як організатор академічної наук// Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: Зб. наук. пр. – К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2007. Вип. 7. С. 119-129.

7. Щербань Т.О. Мистецтвознавці українського наукового товариства та їх внесок у науку, освіту, культуру //Вісник Нац. акад. наук Укр., 2009., №11. С. 45-55.

БОВАНЕНКО ОЛЬГА АЛЕКСАНДРОВНА. Формирование художественно-эстетической культуры личности студентов средствами декоративно-прикладного искусства.

В статье проанализированы научные подходы отечественных и зарубежных авторов к определению художественно-эстетической культуры. Осуществлена систематизация подходов к определению сущности декоративно прикладного искусства. Охарактеризовано декоративно прикладную деятельность как фактор воспитания художественно-эстетической культуры личности студента. Определенно педагогический потенциал и воспитательные возможности декоративно прикладного искусства. Детализировано подходы к характеристике декоративно прикладного искусства как аутентичного, народного. Предоставлена характеристика видов декоративно прикладного искусства и определено специфику их влияния на воспитание художественно-эстетической культуры личности.

Ключевые слова: художественно-эстетическая культура личности, художественно-эстетическое воспитание, декоративно прикладное искусство, виды декоративно прикладного искусство, народное искусство, воспитательные возможности декоративно прикладного искусства.

BOVANENKO OLGA. Formation of artistic and aesthetic culture of the personality by means of arts and crafts.

The article analyzes the scientific approaches of domestic and foreign authors to the definition of artistic and aesthetic culture. The systematization of approaches to the definition of the essence of decorative arts and crafts is carried out. The decorative-applied activity as a factor of education of the artistic and aesthetic culture of the student's personality is described. The pedagogical potential and educational opportunities of decorative and applied art are determined. Detailed approaches to the characteristics of decorative and applied art as authentic, folk. The characteristic of the types of decorative and applied arts is given and the specifics of their influence on the education of the artistic and aesthetic culture of the individual are determined.

Key words: artistic and aesthetic culture of the person, artistic and aesthetic education, decorative applied art, types of decorative applied arts, folk art, educational opportunities of decorative applied art.